

Vztahy se slovenskou literaturou

■ Oslabení vazeb mezi českou a slovenskou literaturou v letech normalizace

Změna politického kurzu po nástupu normalizačních sil do čela státu a komunistické strany i federativní uspořádání československé republiky se zásadním způsobem promítly do česko-slovenských kulturních a zároveň i literárních vztahů. Vznik národních ministerstev kultury a školství i dalších institucí a rozdílný průběh i důsledky personálních čistek v českých zemích a na Slovensku jen umocnily tendence patrné již v letech 1967–68, kdy značná část slovenské kulturní veřejnosti preferovala uskutečnění federalizace před důsledným prosazováním demokratických principů. Předěl mezi českou a slovenskou literaturou, který se prohloubil na počátku normalizace, se až do roku 1989 nepodařilo překonat. Na této skutečnosti nic nezměnilo ani ustavení federálního Svazu československých spisovatelů na sklonku roku 1977, ani oficiální proklamace, podpořené pořádáním četných konferencí, setkání a besed. Slovenská a česká literatura se od sebe postupně vzdalovaly a plodné kontakty mezi nimi se rodily především na bázi přátelství mezi obdobně smýšlejícími a umělecky naladěnými jednotlivci. Do přelomového roku 1989 tak obě literatury vstupovaly jako dva víceméně paralelní, ovšem vnitřně diferencované světy.

■ Důsledky normalizační politiky a oficiální spolupráce národních spisovatelských svazů

Bezprostředně po prosazení neostalinské ideologické doktríny na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se vztahy mezi českou a slovenskou literaturou celkově oslabily. Uplatňování normalizační politiky jako mocenského prostředku konsolidace socialismu sovětského typu prohloubilo a zmnožilo rozvrstvení českého a slovenského literárního života na oficiální, neveřejný a exilový komunikační okruh, narušilo přátelské vztahy výrazných autorských osobností (například básníků Ladislava Novomeského, zachovávajícího loajalitu svému dávnému druhovi Gustávu Husákovi, a Jaroslava Seiferta) a současně ukončilo vydávání většiny literárních časopisů, které se mohly podílet

na vzájemné informovanosti a výměně literárních hodnot (na české straně Plamen, Host do domu, Listy, na Slovensku pak týdeník Literárny život, zastavený už na jaře 1969, a měsíčník Mladá tvorba, zrušený v roce následujícím).

Až do roku 1972 neexistovala ani spolupráce na úrovni spisovatelských organizací. V zastrašující atmosféře politických prověrek a kádrových čistek se cesty národních spisovatelských svazů, založených v polovině roku 1969, rozdělily. Vedení *Svazu slovenských spisovatelů*, plně akceptující normalizaci (i jako záruku federativního uspořádání státoprávních vztahů) se od české spisovatelské organizace, vedené Jaroslavem Seifertem, distancovalo a spolupráci s ní ústy svého předsedy Andreje Plávky odmítlo. V průběhu roku 1971 se Svaz slovenských spisovatelů na základě nových, programově prověřkových stanov přihlásil k socialistickému realismu a zbavil se (vyloučením nebo vyškrtnutím) autorů, kteří se podíleli na demokratizačním procesu. Ztráta členství postihla přes čtyřicet beletristů a literárních vědců (například Františka Andraščíka, již v emigraci pobývajícím Jaroslavu Blažkovou, Oskára Čepana, Milana Hamadu, Michala Gráfrika, Antona Hykische, Milana Ferka, Zoru Jesenskou, Petera Karvaše, Juraje Špitza, Dominika Tatarku, Ladislava Ťažkého, Helu Volanskou), když už v předchozích dvou letech bylo ze svazu vyloučeno téměř deset literátů, především emigrantů (mj. Emil Fürst Knieža, Ladislav Mňačko, Rudolf Skukálek, E. B. Štefan); ještě následně pak byli vyloučeni někteří další (například Pavel Hruz a Ivan Kadlečík v roce 1972 nebo Hana Ponická v roce 1977). Někteří z postižených byli trvale šikanováni Státní bezpečností a dva (Jozef Bžoch a pozdější emigrant J. L. Kalina) i vězněni.

Složitější situace v českých zemích znamenala v porovnání se Slovenskem zdržení a zřízení nového, přísně výběrového a normalizačního kulturní politiky plně podporujícího Svazu českých spisovatelů až na jaře 1972. Souběžné sjezdy obou národních svazů v květnu 1972 (ustavujícího sjezdu v Čechách a druhého sjezdu na Slovensku) měly charakter demonstrativního znovuupevnění marxistické doktríny v oblasti literatury. Zároveň na oficiální úrovni obnovovaly československý literární kontext, vytvářený na principu socialisticky angažované literatury.

Dominik Tatarka na Kysuckých salaších, 1977

O rozdílných poměrech v českém a slovenském svazu však přesvědčivě vypovídá počet členů. Zatímco Svaz slovenských spisovatelů tehdy čítal přibližně 220 osob, jeho česká obdoba sdružovala pouze 115 literátů (teprve na konci osmdesátých let se stav vyrovnal, když každý svaz evidoval asi 300 členů).

Vzájemný vztah obou literatur se po květnu 1972 výrazně zformalizoval a zejména v rovině spolupráce obou národních svazů získal podobu administrativně organizovaných seminářů a besed, konaných u příležitosti politických a státních výročí. Jejich účastníci soudobou podobu literárních kontaktů vesměs interpretovali pouze jako pokračování tzv. pokrokového odkazu meziválečné levicové avantgardy, zejména aktivit marxistické Levé fronty a časopisu *Tvorba v Čechách*, respektive časopisu *Dav na Slovensku* (např. kulatý stůl O jednotě československé socialistické literatury, jehož materiály shrnul *Romboid* 1978, č. 10, resp. *Literární měsíčník* 1978, č. 8). Samostatnou formou mezisvazové spolupráce se staly zájezdy českých spisovatelů na Slovensko, spojené s poznáváním rázovitých regionů a jejich proměn, a slovenských spisovatelů do Čech, Moravy a Slezska, jejichž smyslem (v duchu tzv. spisovatelských brigád z padesátých let) bylo nejenom poznávání „života dělnické třídy“ a nalézání inspirace pro publicistickou a uměleckou tvorbu, ale především literární postulování československého socialismu jako úspěšného společenského systému. Těchto exkurzí byly pro české spisovatele skutečněny v letech 1973–89 téměř dvě desítky, přičemž poslední vedla – nedlouho před otevřením hranic – k pohraniční brigádě Slovenského národního povstání do Bratislavy. Členové Slovenského svazu spisovatelů zase recipročně navštívili například jižní a severní Čechy, Jablonecko, Ostravsko a zvláště Vítkovické železářny.

Zvláštní pozornost věnovaly oba národní spisovatelské svazy příslušníkům mladé a střední beletristické i kritické generace, pro něž od poloviny sedmdesátých až do konce osmdesátých let pořádaly střídavě v Čechách a na Slovensku společná setkání, besedy a semináře. Tento způsob vzájemného poznávání, tvůrčích konfrontací a navazování osobních kontaktů především sloužil k neustálému zdůrazňování tradičních ideologických východisek tzv. socialistické literatury a zvláště v počátečním období měl spíše povahu politických školení. Takovým charakterem se vyznačovalo hned první setkání dvaceti mladých českých a slovenských prozaiků v únoru 1975 v dobříšském zámku, kde v roli „školitelů“ vystoupili svazoví funkcionáři Donát Šajner, Hana Hrzalová, Ivan Sulík a Libor Kněžek, jakož i „zkušební autoři“ Ladislav Fuks a Rudolf Kalčík. V průběhu osmdesátých let se součástí dialogu staly i poněkud produktivnější společné „kritické diskuse“ brněnských a bratislavských literárních kritiků a beletristů, zejména prozaiků, orientované na interpretaci vždy jedné české a jedné slovenské nové knihy (např. práce Jana Kostrhuna a Ladislava Balleka, Jana Kostrhuna a Jozefa Puškáše, Ludvíka Němce a Jána Tužinského atd.). V první polovině osmdesátých let pak obě svazové instituce připravily sérii

společných pracovních setkání českých a slovenských literárních kritiků (první se konalo na jaře 1981 na Dobříši), jejichž cílem bylo pozitivní zhodnocení české a slovenské literární tvorby vzniklé po roce 1970.

Od poloviny sedmdesátých let koordinovala aktivity národních spisovatelských svazů celostátní politická instituce, kterou nejprve reprezentoval *Československý výbor svazů spisovatelů* a od prosince 1977 *Svaz československých spisovatelů*. Nový federální spisovatelský svaz vznikl jako zřetelně ideologický orgán, jenž měl jednotně reprezentovat literaturu společného socialistického státu navenek a vymezovat i kontrolovat prostor vzájemných kontaktů a administrativně politické spolupráce obou národních literatur. Ustavení společné centrální organizace spisovatelů bylo zpočátku interpretováno jako „vnitřní upevnění ideové a organizační jednoty“ obou literatur a jako úspěšné završení „konsolidace“ v oblasti literárních vztahů po roce 1970. Koncem osmdesátých let však bylo zřejmé, že Československý svaz spisovatelů představuje jen jakýsi pomyslný „viditelný znak jednoty“. Nedostatky, ba přímo „určitou stagnaci“ ve vzájemném vztahu obou literatur ostatně musela přiznat i oficiální publicistika již od poloviny sedmdesátých let, přestože tehdy tento stav vesměs podmiňovala překonáváním „ideologické destrukce“ z konce předchozího desetiletí.

Navzdory rozsáhlé, administrativně řízené spolupráci spisovatelských institucí však nadále přetrvávaly tradiční potíže ve vzájemné distribuci kulturních periodik i novinek původní literární tvorby. Zvláště zřetelnou se stávala absence programové a soustavné kritické reflexe obou literatur jako společného kulturního celku. V roce 1976 tento stav konstatoval i agilní protagonist normalizační kulturní politiky Jiří Hájek (O československý kulturní kontext, *Tvorba* 1976, č. 36).

V druhé polovině osmdesátých let, zejména u příležitosti 70. výročí vzniku Československa, se kritické hodnocení oficiálního stavu literárních vztahů, včetně nepřilíh přubojného prosazování vzniku „federálního“ časopisu pro literární kritiku, stalo častým tématem kulturní publicistiky. Objevilo se i ve vystoupeních Rudolfa Chmela (*Literatura ve hře doby*, *Kmen* 1987, č. 23) a Josefa Fraise (*Vědomí vzájemnosti*, *Kmen* 1987, č. 27) na III. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Frais mimo jiné odmítl vzájemné překládání a neváhal sdělit svůj „stále naléhavější dojem, že dnes žijeme ve dvou různých státech“. Z hlediska marxistické koncepce česko-slovenských vztahů jako ideologické jednoty dvou národních literatur byla pak jako negativum nepřímou vnímána jejich naprostá samostatnost, projevující se „pouhou“ paralelností literárních procesů a jevů. Důvody této situace byly shledávány v oživení nacionalistických tendencí, v nesplněné funkci federace a v následné nivelizaci vědomí společné státnosti. Federálnímu svazu spisovatelů se dokonce dostalo nelichotivého označení „dokonale sterilní“ instituce (Jiří Hájek: *Československý kulturní kontext v roku sedemdesiateho výročia republiky*, *Literárny týždenník* 1988, č. 9). S pozvolným opouštěním pojmu „socialistická literatura“

Setkání českých a slovenských básníků a kritiků na Dobříši 3.–4. května 1989, zleva Milan Blahynka, Michal Černík, Josef Peterka, stojící Miroslav Válek, Rudolf Chmel, Peter Zajac

se vztahy obou literatur stále více jevily jako víceméně formální záležitost, která v žádném případě nepřesahuje hranice společného státu.

■ Česko-slovenské literární vztahy jako předmět vědeckých úvah a koncepcí

Pozvolnému rozchodu obou literatur odpovídalo též dlouhodobé oslabení jednoho z ceněných atributů vzájemnosti, tj. tematizace „realií a života druhého národa“, tolik vyzdvihoaná po únoru 1948 a prezentovaná protifašistickou rezistencí za druhé světové války, stavbami socialismu, kolektivizací zemědělství, slovenskými osídlenci v českém pohraničí nebo českými odborníky pomáhajícími při industrializaci Slovenska. Od konce šedesátých let se vzájemná tematizace přestala jako svébytný způsob prezentace česko-slovenských literárních vztahů oboustranně uplatňovat a po roce 1970 ji nahradilo hledání tzv. společných ideových východisek a obecně pojímaného příbuzenství mezi díly českých a slovenských autorů (například mezi memoáry Andreje Plávky a Jaroslava Seiferta, verši Pavla Koyše a Donáta Šajnera, prózami Antona Hykische a Ladislava Fukse nebo Ladislava Balleka a Bohumila Hrabala). Před typologickým příbuzenstvím v rovině poetiky a před skutečnou či jen domnělou příbuzností různorodých autorských gest ovšem normalizační věda

a publicistika dávala přednost poukazům na průsečíky kulturně-politických postojů či ideologických konstruktů. Tak tomu bylo například v knize Josefa Peterky *Dvojramenný proud* (1986), v níž je vztah obou literatur pojímán jako „sesterství podložené totožností politické vůle tvořit pro mírumilovnou, jedinou a nedílnou socialistickou vlast“, přičemž vzájemný literární kontext žije nejen „díky významným dílům“, ale také „díky činnosti ideově organizační, zásluhou Svazu československých spisovatelů“.

K nivelizaci přirozených souvislostí přispíval rovněž ritualizovaný jazyk, používaný v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let především ve studiích a statích Hany Hrzalové, Oldřicha Rafaje, Štěpána Vlašína i Milana Blahynky, respektive Daniela Okáliho, Karola Rosenbauma, Stanislava Šmatláka či Jána Števčeka, tedy hlasatelů a spolutvůrců oficiálního normalizačního pojetí československých literárních vztahů. Vedle literárněhistorického termínu „kontext“, běžného v šedesátých letech, se v pracích jmenovaných autorů stále častěji objevoval pojem „československá socialistická literatura“ (eventuálně jeho varianta „československý socialistický literární kontext“), vymezovaný vágní argumentací o „ideové, vnitřní a uvědomělé jednotě“ nebo o vnitřním propojení se „socialismem a jeho hodnotovou sférou“.

Současně však od poloviny sedmdesátých let vznikala v rámci slovenské literární vědy nový teoretický koncept vztahů pojmenovaný souslovím „zvláštní meziliterární společenství“. Jeho autorem byl komparatista a slavista Dionýz Ďurišin, který se jím poprvé zabýval v práci *Teória literárnej komparatistiky* (Bratislava 1975). Ačkoli se i tato reflexe česko-slovenských literárních vztahů částečně opírala o ideová východiska tzv. socialistické literatury a tvořila pouze dílčí složku širšího výzkumného projektu, vztaženého zejména k analýzám vztahů mezi slovanskými literaturami v rámci tzv. socialistického tábora, přesahovala zúžené pojetí kontextu jako pouhé ideologické jednoty větším důrazem na přirozený bilingvismus a na oboustrannou schopnost vzájemné recepce.

Od počátku osmdesátých let se postupně rozšiřovala i spolupráce liberálně orientovaných českých a slovenských literárních vědců, zaměřená převážně na studium moderních poststrukturalních metodologií, zejména soudobé sémiotiky a teorie literární komunikace. Tuto součinnost realizovali na české straně především Vladimír Macura, Zdeněk Mathauer a Miroslav Procházka, na Slovensku pak Anton Popovič, František Míko a Peter Zajac. Jejím přirozeným centrem byl *Kabinet literárnej komunikácie* na Pedagogické fakultě v Nitře, kde se uskutečňovala i vědecká setkání zaměřená na teoretické otázky (například roku 1971 na téma *Text ako fakt literárnej komunikácie*, v roce 1985 pak *Teoreticko-pragmatické problémy recepcie a interpretácie umeleckého textu*). Zatímco v mnoha jiných oblastech byly česko-slovenské kontakty organizovány shora, ne-li přímo zadány ideologickou objednávkou, Kabinet literárnej komunikácii představoval zcela přirozené místo setkávání literárních (i jiných) vědců. Jezdili sem jednak ti, kdo chtěli udržovat kontinuitu se strukturně-sémiotickou orientací, jednak ti, kdo hledali myšlení, jež není

závislé na ideologických determinantách. Častými hosty – a vůdčími řečníky jednotlivých setkání – byli např. muzikolog Jiří Fukač, lingvistka Alena Macurová, literární vědci Zdeněk Mathauser a Miroslav Zelinský ad. Největší vliv, který z tohoto pracoviště vyšel do českého prostředí, se týkal interpretace, jejího postavení a pojmové výbavy. Lze ho nalézt i za některými českými projekty mladší vědecké generace, např. za sborníkem interpretací klíčových děl české literatury do roku 1945 *Rozumět literatuře I* (1986).

Oborný zájem o metodologické a literárněhistorické aspekty vzájemných vztahů mezi českou a slovenskou literaturou po celé normalizační období však převážně určovala i rytmizovala politická výročí vzniku komunistické strany, Slovenského národního povstání, osvobození republiky Sovětskou armádou, únorového převratu, respektive vzniku samostatného společného státu. Četná vědecká symposia a konference pořádané literárněvědnými pracovišti v českých zemích a na Slovensku ovšem literární kontext nahlížela téměř výhradně z hlediska „pokrokových tradic“ socialisticky orientované literární tvorby a jejich soudobých kulturně-politických aktualizací.

Ilustrativním příkladem takového přístupu se stala konference *Vztahy české a slovenské literatury ve 20. století*, uskutečněná v červnu 1978 ve Smolenicích u příležitosti 60. výročí vzniku československého státu a 10. výročí zákona o federaci. Její výsledky zveřejněné v roce 1980 ve sborníku *Československý literární kontext* (1980) deklarovaly charakter a smysl vzájemných interakcí mezi oběma literaturami od roku 1918 do současnosti v podstatě jen z hlediska tradic meziválečné marxistické kritiky a jejich integrujících ideologických aplikací po roce 1948. Obdobně reflektoval ještě krátce před listopadem 1989 vytváření tzv. československé socialistické literatury jako progresivního vyvrcholení dosavadních historických procesů, interpretovaných z důsledně třídního hlediska, slovenský literární historik Karol Rosenbaum v syntetizující práci *Vztahy slovenskej a českej literatury 19. a 20. storočia* (1989).

Kromě konferenčních aktivit bylo od počátku sedmdesátých až do konce osmdesátých let o této tematice publikováno množství článků, statí a studií, rovněž ve větší či menší míře poznamenaných ideologicky zabarveným přístupem, jehož vliv zřetelně slábl při reflexi literárněhistorických problémů. Výsledky studia kontaktních a historicko-typologických interakcí obou literatur si proto udržely trvalejší platnost než aktualizací výklady o poúnorovém vývoji. Vedle převažujícího zájmu o období mezi první a druhou světovou válkou (dominujícím tématem ovšem nadále zůstávaly aktivity levicové avantgardy a vytváření konceptu tzv. socialistické literatury) upírali literární historikové pozornost také k přelomu 19. a 20. století a k epoše národního obrození.

V českém prostředí se vědeckému výzkumu slovenské literatury věnovali zejména Vladimír Forst (monografie *Martin Kukučín a čeští realisté na přelomu století*, 1969; *Ludovít Štúr*, 1986), Ludvík Patera (knižní práce *Alexander Matuška*, 1985, respektive výběry statí

Tradice a výboje slovenské literatury, 1985; *Hodnoty súčasnej slovenskej literatúry*, 1988) a Věra Linhartová (*Cesty k porozumění*, 1985), avšak vzniklo i několik vysokoškolských učebnic (Jiří Svoboda: *Přehled dějin novější slovenské literatury*, 1982; Vladimír Tichý: *Přehledné dějiny slovenské literatury*, 1988). Na slovenské straně napsali pojednání z dějin česko-slovenských kulturních a literárních vztahů například František Karšai (*Jan Amos Komenský a Slovensko*, 1970), Miloš Tomčík (*Literárne dvojobrazy*, 1976) a Ján Zambor (*Ivan Krasko a poézia českej moderny*, 1981). Interakcemi s českým strukturalismem se zabýval Anton Popovič (*Štrukturalizmus v slovenskej vede. 1931–1949*, 1970), dílo a osobnost Vítězslava Nezvala zhodnotil vzpomínkovým esejem Štefan Žáry (*Stovežatý básnik*, 1981). Přehled českého literárního vývoje dvou století zpracovala formou vysokoškolské učebnice Jana Nemcová (*Česká literatúra v rokoch 1770–1980*, 1985).

■ Vzájemná reflexe české a slovenské literatury

Nepřetržité oficiální proklamace a administrativní prosazování socialistické ideologie v literární tvorbě a v literární vědě zákonitě ovlivnilo kritickou reflexi slovenské literatury v Čechách a na Moravě. Normalizace umožnila, aby i na Slovensku zaujali dominantní postavení bývalí představitelé schematické tendenční literární tvorby (Pavol Horov, Ján Kostra, Milan Lajčiak, Miloš Krno, Štefan Králik) a jejich mladší následovníci (Anton Baláž, Ján Jonáš, Ladislav Beňo aj.). Obnovení angažované socialistické literatury pak přinutilo část autorů střední a mladé generace (např. Anton Hykisch, Ján Johanides, Vincent Šikula, Pavel Vilikovský), debutujících vesměs v průběhu šedesátých let, k vnitřní emigraci, kterou začali postupně opouštět až po roce 1975.

V slovenské literární tvorbě normalizačního období zprvu převažovala témata z výrobního prostředí, z období druhé světové války a Slovenského národního povstání i z bezprostředně poválečných let. Posléze se však především v románové tvorbě prosazovaly panoramaticky komponované generační a sociální průřezy lidských osudů od konce 19. do poloviny 20. století (Ladislav Ballek, Ivan Habaj, Peter Jaroš, Vincent Šikula). V průběhu osmdesátých let se vedle básnické a prozaické tvorby, vysoce oceňované jako výpověď o národním „přetvoření v duchu socialismu“ a označované pojmem „angažovaná literatura“, počala ve větší míře opětovně objevovat existenciálně laděná témata a spolu s nimi analytický způsob zobrazování problémů lidského života (Štefan Strážay, Lubomír Feldek, Rudolf Sloboda, Jozef Puškáš ad.). Koncem desetiletí se pak začala prosazovat nová literární generace, která již nezastřeně směřovala prostřednictvím tvárných postupů postmoderny k programovému parodování samotného kánonu socialistického realismu (např. Igor Otčenáš, Peter Valček, Andrej Ferko, Miloš Žiak). Ve stejném období byl v rámci tzv. přestavby socialismu umožněn časopisecký návrat do oficiálního komunikačního okruhu i dosud umlčovaným autorům, k nimž náleželi především

Přebal Jiřího Votruby k českému překladu Slobodova románu, 1989

prozaik Dominik Tatarka a literární kritik Milan Hamada.

Česká literární publicistika a kritika (zvláště na stránkách denního tisku, ale také Tvorby, Nových knih, Literárního měsíčníku a posléze i Kmene) věnovala nejvíce pozornosti tvorbě oficiálně uznávaných a oceňovaných autorů, ve své podstatě však byla nekoncepční a s menším či větším zpožděním spíše jen odrážela hodnotové postuláty slovenské kritiky. Po celé dvacetiletí přetrvával v Čechách tradičně větší zájem o slovenskou prózu, v sedmdesátých letech převážně soustředěný k dílům, která respektovala ideologicky prosazovaný princip tzv. angažovanosti. Reprezentovaly jej především prózy JOZEFA KOTA (jeho novela s titulem *Horúčka*, ztvárňující období tzv. krizových let, byla bezprostředně, tj. již v následujícím roce 1974, přeložena do češtiny), Emila

Dzvoníka, Miloše Krna nebo JANA JONÁŠE, který románem o kolektivizaci vesnice *Jedenáste prikázanie* z roku 1975 vyvolal málo produktivní diskusi o překonání modelu schematické tvorby Františka Hečka z počátku padesátých let.

Od konce sedmdesátých let se pak nejvíce pozornosti dostávalo tvorbě Ladislava Balleka, Petera Jaroše, Vincenta Šikuly a Ivana Habaje, která požadovaný kánon angažovanosti a socialistické orientace dokázala alespoň zčásti ozvláštnit prostředky moderních a postmoderních poetických postupů, lyrizací, snovostí a magičností. Díla těchto autorů (recenzovaná v Čechách Ludvíkem Paterou a Vladimírem Forstem i dalšími kritiky) byla chápána jako „renaissance“ románové tvorby a společně s analytickými, k modelování stavů lidské psychiky soustředěnými prózami Jána Johanidese a Rudolfa Slobody vyvolávala zájem i v západoevropském literárním prostředí. (Především tomuto literárnímu proudu byla v září 1987 věnována mezinárodní konference o poválečné slovenské próze, kterou uspořádal R. B. Pynsent v Londýně; Romboid 1988, č. 3; sborník *Modern Slovak Prose*, Londýn 1990.)

Zvláště v sedmdesátých letech vzbuzovala zájem české kritiky prozaická tvorba Alfonze Bednára, satirizující soudobý konzumní styl, a historicky zaměřené romány Hany Zelinové. Recenzenti rovněž informovali o memoárových

a vzpomínkových prózách Andreje Plávky, Pavla Bunčáka, Štefana Žáryho nebo Kataríny Lazarové, publicity se dostávalo též ideologicky vyhraněným reportážím, které publikoval Bohuslav Chňoupek a Ondrej Marušiak. U příležitosti svých životních jubileí byl jako „bojovník za socialistickou kulturu“ hojně připomínán již nepíšící prozaik Vladimír Mináč. Na jaře 1989 část českého tisku informovala o úmrtí Dominika Tataruky.

Mezi českými kritiky se problematice slovenské literatury nejsoustavněji věnovali František Vystrčil (Nová svoboda), Zuzana Bělinová (Literární měsíčník), Anna Křemenáková (Literární měsíčník), Štěpán Vlašín (Rudé právo, Tvorba), Ludvík Patera (Tvorba, Literární měsíčník), Vladimír Novotný (Zemědělské noviny, Literární měsíčník, Rudé právo) a Irena Zítková (Zemědělské noviny). Spíše ojediněle či nárazově sledovali slovenskou prozaickou produkci Vladimír Forst (Tvorba), Zdeněk Heřman (Mladá fronta), Milan Pokorný (Kmen) a Petr Šisler (Literární měsíčník). Pod jménem Marie (Janů) Veselé publikoval v Práci svoje recenze zakázaný Milan Jungmann.

Za vzor „socialistické angažovanosti“ byla po roce 1970 zvláště považována slovenská poezie, hlásící se k ideovému odkazu díla nemocného a již nepíšícího Ladislava Novomeského. Této linii slovenského básnictví, reprezentované v sedmdesátých letech tvorbou Pavla Horova, Jána Kostry, Milana Lajčiaka, Andreje Plávky, Jána Poničana nebo Miroslava Válka a po celé dvacetiletí především Vojtecha Mihálika, byla českou kritikou věnována nejsoustavnější a nejčtetnější pozornost. V menší míře česká publicistika informovala také o nových, bilančně zaměřených verších bývalých nadrealistů Pavla Bunčáka, Vladimíra Reisela a Štefana Žáryho; spíše ojediněle reflektovala v sedmdesátých letech dílo nestora slovenské meditativní a duchovní poezie E. B. Lukáče. Naopak trvalý zájem české kritiky vyvolávala podobně laděná tvorba Milana Rúfuse, překonávajícího ideologickou monotónnost soudobé lyriky sugestivními motivy mravní důstojnosti a duchovní kontemplace. Poměrně časté byly i kritické reflexe básnické tvorby mladých autorů. Na české straně psali o současné slovenské poezii v podstatě stejní lidé jako o próze, navíc však ještě básníci Josef Rybák, Vilém Závada a Josef Peterka, z literárních vědců pak Elvíra Olonová a Jiří Trávníček.

Značné popularity dosáhla v Čechách po roce 1970 slovenská dramatická tvorba. Bylo to i zásluhou pravidelného vysílání slovenského okruhu celostátní televize (oblíbené bratislavské pondělky však v převážné míře uváděly slovenské dramatizace světové literatury, zatímco původní slovenské drama bylo v menšině) a častými zájezdy slovenských divadel do Čech. Hlavní podíl však připadl v tomto směru českým divadlům, hojně inscenujícím, především v první polovině sedmdesátých let, hry Ivana Bukovčana, Osvalda Zahradníka, Jána Soloviče, Jána Kákoše a Štefana Králika, akceptující ideologické trendy angažovanosti a převážně rozvíjející témata protifašistické rezistence, národního povstání nebo kritiky nedostatků socialistického životního stylu.

Českým a často i slovenským inscenacím her těchto autorů věnovala kulturní publicistika (zvláště Aleš Fuchs, Vladimír Hrouda, Miroslav Křovák, Martin Tůma, Pavel Grym a Miloš Smetana) zvýšenou pozornost a slovenský divadelní život tak sledovala poměrně soustavně. Na počátku sedmdesátých let informovala o tvorbě autorské dvojice Lasica – Satinský, která po zákazu vystupování na Slovensku našla krátkodobý azyl v Čechách, od konce desetiletí přinášela rovněž informace o další významné podobě alternativní dramatiky, kterou představovalo Radošinské naivní divadlo a tvorba Stanislava Štepký.

Recenzní činnost zahrnovala i hojně české překlady ze slovenské literatury. Překladačské aktivity, jež se rozvíjely zejména v šedesátých letech, nebyly přerušeny ani po roce 1970. K českým čtenářům se tak v překladech, často doprovázených informativními doslovy, dostávala slovenská literatura klasická (Ján Hrušovský, Milo Urban), současná (např. první a druhý díl satirické trilogie ALFONZE BEDNÁRA *Pro pár drobných*, 1973; 1977) i propagandisticky ideologická (např. JURAJ MENČÍK: *Daň za omyl*, 1978; JÁN ŠTIAVNICKÝ: *Modří dáblové*, 1980). Od poloviny sedmdesátých let pak byla překládána zejména tvorba představitelů tzv. angažované literatury, reprezentovaná generačně značně širokým a esteticky rozrůzněným okruhem autorů (Ladislav Ballek, Lubomír Feldek, Anton Hykisch, Ján Johanides, později Peter Jaroš, Gizela Kocoureková, Ján Martiš, Jozef Puškáš, Milan Šútovec, Vincent Šikula, Hana Zelinová a četní další).

Překladů se dočkala též díla v emigraci zemřelého J. C. Hronského nebo významného představitele slovenského naturismu Františka Švantnera, z ideologických důvodů dlouho opomíjeného. Překlady rovněž zahrnovaly „angažovanou“ tvorbu pro děti a mládež a řadu básnických nebo prozaických antologií, vydávaných zejména k politickým výročím. Ačkoli se po roce 1970 praxe vzájemných překladů ojediněle i zpochybňovala, byly na konci osmdesátých let tyto aktivity obecně považovány za „nejúčinnější prostředek“ zdomácnění slovenské literatury v Čechách po druhé světové válce.

Vzájemné překládání bylo oficiálně považováno za viditelný atribut naprosté samostatnosti obou literatur. Důsledkem však bylo rozdělení společného literárního prostoru, zvláště tehdy, když recenzenti přistupovali k druhé literatuře pouze prostřednictvím překladů.

Na slovenské straně podobná praxe tolik nehrozila, neboť čtení knih v českém originále zde nepředstavovalo závažnější problém. Slovenští čtenáři se daleko lépe orientovali v české kultuře než čeští ve slovenské. Významnější díla české literatury navíc vnímali ne-li jako součást kontextu vlastního, tak alespoň jako něco velmi blízkého, co by měli znát.

Nicméně i na Slovensku vycházely české knihy v překladu, i když v menší míře, což české prostředí pocítovalo jako jistou asymetričnost, zvláště pak ti spisovatelé, kteří měli pocit, že takto přicházejí o cizojazyčné vydání (a o finanční příjem z něho).

Událostí v dějinách překladu z češtiny do slovenštiny, která v druhé polovině sedmdesátých let vyvolala oboustrannou pozornost, byly slovenské verze epických básnických knih K. J. Erbena (Kytice) a Jána Kollára (Slávy dcera), které v letech 1977 a 1979 zpracoval Lubomír Feldek. Zejména překlad Kollárova textu z roku 1824 byl hodnocen více jako zajímavý interpretační čin než jako přetlumočení z jednoho jazyka do druhého (Ivan Mojík: Ján Kollár polemicky, *Nové knihy* 1980, č. 12; Vladimír Forst: Slávy dcera a Dcera Slávy, *Literární měsíčník* 1980, č. 9). Na Slovensku se však k němu odmítavě postavil Valér Mikula (pod pseudonymem *Observátor IV*), který jej považoval za formální gesto, oslabující povědomí o společném literárním jazyce (*Romboid* 1981, č. 5).

■ Spolupráce umlčovaných autorů

V roce 1977 si Hana Ponická, pozdější signatářka Charty 77, připravila na sjezd Svazu slovenských spisovatelů vystoupení, ve kterém kritizovala kulturní politiku tehdejšího režimu, ideologickou segregaci slovenského a českého literárního života a zejména zákazy publikační činnosti mnohých spisovatelů. Funkcionáři jí nedovolili na sjezdu vystoupit, nicméně její příspěvek se dostal do protokolu.

Postoj slovenské prozaičky a překladatelky posílil vzájemné kontakty mezi českými a slovenskými umlčenými autory. Jejich spolupráce počala již na začátku sedmdesátých let především zásluhou Ludvíka Vaculíka a jeho samizdatové Edice Petlice, nabízející publikační možnosti i slovenským autorům. Z nevelkého okruhu slovenských zakázaných tvůrců zde publikovali své texty například Dominik Tatarka, Pavel Hružík nebo Ivan Kadlečík. Vaculíkovou zásluhou se také Ivan Kadlečík stal zejména v sedmdesátých letech významným a víceméně jediným slovenským kritikem a recenzentem české samizdatové tvorby. Přirozený publikační prostor Vaculíkova edice poskytla rovněž kritikovi a filozofovi českého původu Milanu Šimečkovi, výrazné osobnosti slovenského disentu a autorovi převážně česky psaných kulturně-politických esejů o reálném socialismu; v osmdesátých letech v edici také debutoval a vícekrát publikoval i jeho syn, prozaik Martin M. Šimečka.

Samostatný okruh neoficiální literatury představovala činnost *Surrealistické skupiny*

Lenka Procházková
s Ivanem Kadlečíkem

v *Československu*, na níž se ze slovenských spisovatelů podílel zvláště básník, překladatel a výtvarník ALBERT MARENČIN. Společné aktivity v samizdatu a spolupráce v českých exilových nakladatelstvích (zejména vydání knih LADISLAVA MŇAČKA *Súduh Münchhausen*, 1972; JÁNA MLYNÁRIKA *Česká inteligencia Slovensku*, 1987; IVANA KADLEČÍKA *Rapsódie a miniatúry*, 1988, v nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem, DOMINIKA TATARKY *Písačky*, 1984, a *Navrávačky*, 1988, ve stejném nakladatelství či *V ne čase*, 1986, *Listy do večnosti*, 1988, v nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu nebo v českém překladu *Sám proti noci*, 1984, v nakladatelství Arkýř v Mnichově; MILANA ŠIMEČKY *Obnovení pořádku*, 1979, a *Kruhová obrana*, 1985, v nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem a v Paříži) vedly v roce 1986 také k vytvoření společného *Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury* ve Spolkové republice Německo.